

*Цимбалюк Ірина,
студентка 4 курсу спец. 012 «Дошкільна освіта»
Науковий керівник – к. пед. н., доц. Лілія Мельничук,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені акад. С. Дем'янука»*

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОБРАЗНОСТІ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність дослідження зумовлена активним, усеохоплюючим упровадженням рідної мови в контексті розвитку української державності і визначається стратегічним завданням – виховання мовної особистості з властивими їй національно-культурними та світоглядними пріоритетами. Рівень мовленнєвої культури виявляє достатній словниковий запас, уміння точно і доречно використовувати його у різних ситуаціях спілкування.

Проблема розвитку образності мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами дидактичної гри була предметом наукових досліджень таких учених, як: Ю. Аркін, А. Богущ, К. В. Гербова, В. Коник, М. Коніна, К. Крутій, Г. Розенгарт-Пупко, В. Яшина, Г. Ляміна та ін.

У дошкільному віці провідною формою діяльності є гра, яка виступає важливим чинником розвитку як фізичних, так і психічних якостей дитини. У процесі ігрової діяльності активно формуються увага, пам'ять, уява, дисциплінованість, моторика та загальна спритність. Крім того, гра виконує функцію засвоєння первинного соціального досвіду, сприяючи поступовому входженню дитини в систему суспільних взаємин [1, с. 64].

Наукові дослідження засвідчують, що формування особистісних якостей у дітей у процесі гри відбувається ефективніше, ніж за умов використання виключно дидактичних методів виховання. Застосування ігор та ігрових вправ у навчальному процесі не лише відповідає віковим психологічним потребам, а й створює оптимальні умови для розвитку мовлення, зокрема для формування мовленнєвих навичок і вмінь.

Мовленнєво-ігрова діяльність передбачає застосування набутих знань, мовленнєвих умінь і навичок у нових ситуаціях, що сприяє уточненню та поглибленню уявлень про навколишній світ. Її основою є сформовані уявлення про побудову ігрового сюжету, різноманітні дії з предметами та засвоєні мовленнєві засоби. Як форма навчання, мовленнєво-ігрова діяльність виконує пізнавальну та розважальну функції, водночас реалізуючи одну з найважливіших функцій – мовленнєвий розвиток. У процесі гри діти активно використовують як діалогічне, так і монологічне мовлення, що сприяє їх комунікативному зростанню. Мовленнєво-ігрова діяльність, як самостійна форма дитячої активності, базується на інтересі до гри, її правил і дій, а її кінцевою метою є розвиток і вдосконалення мовленнєвих здібностей дітей.

У межах мовленнєво-ігрової діяльності дошкільного віку лінгводидакти визначають кілька ключових аспектів, серед яких психологічний, лінгвістичний, естетичний та лінгводидактичний. Ці компоненти відображають багатовимірність процесу, що поєднує мовленнєвий розвиток із ігровою активністю, забезпечуючи гармонійне формування мовної компетентності дитини [2, с. 34].

Якісні характеристики мовленнєво-ігрової діяльності охоплюють низку параметрів, що визначають її ефективність. Зокрема, доступність передбачає ретельний добір мовленнєвих засобів, які адекватно передають думки відповідно до ігрових завдань. Довільність характеризується високим рівнем мовленнєвої активності, здатністю до самоорганізації та відсутністю шаблонних конструкцій. Варіативність виявляється у можливості реалізації одного завдання через різні ігрові форми, що базуються на словесному матеріалі. Виразність полягає в умінні створювати наочні образи у свідомості дітей за допомогою мовленнєвих засобів. Емоційність забезпечує вплив на почуття та емоції учасників, а логічність — послідовність аргументації та дотримання мети діяльності. Доречність передбачає відповідність змісту і стилістики мовленнєвого висловлювання конкретній ситуації взаємодії.

Взаємозв'язок між ігровою та мовленнєвою діяльністю активно досліджується науковцями, зокрема Л. Артемовою, А. Гілевою, В. Удальцовою та іншими, які акцентують увагу на

проявах мовленнєвої активності дітей у процесі гри, особливо дидактичної, що має навчальну спрямованість. Дидактична гра виступає важливим засобом уточнення знань про навколишній світ, сприяючи емоційно забарвленій організації мовленнєвої діяльності. Завдяки таким іграм педагоги мають змогу активізувати словниковий запас дітей, стимулюючи використання раніше засвоєних мовних одиниць у нових комунікативних ситуаціях.

Основною характеристикою дидактичних ігор у дошкільній педагогіці є подання навчального завдання в ігровій формі, що забезпечує природне включення дитини в освітній процес. Відмінною рисою дидактичних ігор є їх цілеспрямованість: кожна гра має чітко визначену мету, а її перебіг контролюється дорослим, який організовує та регулює діяльність дитини на всіх етапах. У лінгводидактичній практиці дидактичні ігри та вправи відіграють важливу роль у розширенні словникового запасу дітей, активізації мовленнєвих навичок і створенні умов для самовираження [4, с. 33].

У дошкільній методиці дидактичні ігри класифікуються за типами: ігри з предметами та іграшками, ігри з картинами, настільно-друковані ігри та словесні ігри. Ігри з предметами та іграшками застосовуються у всіх вікових групах і мають кілька функціональних напрямів. Зокрема, ігри на уточнення та закріплення назв предметів («Чарівний мішечок», «Посилка», «Що зникло?», «Що змінилося?», «Виставка», «Подорож по кімнаті», ігри з лялькою) сприяють формуванню лексичних одиниць, пов'язаних з навколишніми об'єктами. Ігри на закріплення ознак і властивостей предметів («Назви ознаку», «Упізнай предмет», «Вгадай на дотик», «Відгадай предмет за ознакою», «Магазин») розвивають здатність до опису та класифікації. Ігри на засвоєння матеріалів («Що з чого зроблено?», «З чого шийють одяг (взуття)?», «Погодуємо ведмедика», «Назви матеріал») формують уявлення про структуру предметів. Ігри на закріплення знань про професії («Хто де працює?», «Кому що потрібно для роботи?», «В ательє», «У кіно», «У магазині», «Лікарня») сприяють соціалізації та розширенню тематичного словника. Ігри на зіставлення та порівняння («Що схоже, а що відмінне?», «Червоні килимки», «Хто помітив?») розвивають аналітичне мислення та мовленнєву

гнучкість. Усі ці види дидактичних ігор є ефективним засобом комплексного розвитку мовлення дошкільників [3, с. 13].

У роботі з дітьми старшого дошкільного віку дидактичні ігри інтегруються в заняття з ознайомлення з навколишнім світом та розвитку мовлення. Мотиваційним чинником участі в грі для дитини виступає не стільки навчальне завдання, скільки можливість проявити активність, виконати ігрові дії, досягти результату, здобути перемогу. Проте успішне виконання ігрових дій безпосередньо залежить від рівня засвоєння знань, умінь і мовленнєвих навичок, визначених навчальною метою. Це стимулює дитину до уважного сприймання, запам'ятовування, порівняння, класифікації та уточнення інформації, що сприяє ефективному навчанню в ігровій формі.

Мовлення є невід'ємною складовою творчої ігрової діяльності дітей, зокрема рольових ігор, у межах яких відбувається диференціація мовленнєвих функцій і форм. Саме поява творчої ігрової ролі зумовлює розвиток регульовальної та планувальної функцій мовлення, а також формування нових його структур. У процесі рольової гри виникає потреба в контекстному, монологічному мовленні, що сприяє його активному розвитку. Водночас удосконалюється діалогічне мовлення, збагачується звукова культура, підвищується граматична правильність висловлювань, активізується лексичний запас, що в сукупності стимулює формування зв'язного мовлення.

Ігрова діяльність створює умови, наближені до реальних життєвих ситуацій, які спонукають дітей до мовленнєвої активності та комунікації, сприяючи їх мовному та лінгвістичному розвитку. Особливе значення у словниковій роботі зі старшими дошкільниками мають словесні ігри, які в дошкільній педагогіці виокремлюються в окрему категорію (А. Бондаренко, О. Сорокіна, А. Максаков, Г. Тумакова, Є. Удальцова, Г. Швайко та ін.). Їх специфіка полягає в тому, що діти оперують предметами не безпосередньо, а уявно, що реалізує принцип єдності мовлення, мислення та мовної діяльності.

Ефективність словесних ігор залежить від наявності у дитини попереднього досвіду, який вона використовує в нових умовах. У

процесі таких ігор діти самостійно розв'язують різноманітні мисленнєві завдання: описують предмети, визначають їх за описом, порівнюють за ознаками, групують за певними характеристиками, доповнюють або завершують речення, вставляють пропущені компоненти, складають розповіді. У результаті цієї діяльності відбувається розвиток граматично правильного зв'язного мовлення, уточнення, активізація та збагачення словникового запасу.

Виконуючи завдання в грі, дитина дошкільного віку використовує не лише жести чи рухи, а й мовлення, прагнучи наблизити його до мовлення дорослих персонажів гри. Це сприяє активізації пасивного словника та засвоєнню нових слів, причому значно швидше, ніж у звичайних навчальних умовах. Саме в ігровій діяльності відбувається розвиток психічних процесів, удосконалення мовлення та формування моральних якостей особистості [5, с. 76].

Ігри з мовленнєвими завданнями займають ключове місце в освітньому процесі з дітьми різного віку. Вони часто стають основою навчально-ігрових занять, метою яких є стимулювання інтелектуального розвитку, уяви, мислення, пам'яті та уваги, а також формування адекватного ставлення до соціальних явищ, природи та предметного світу. Основні типи ігор застосовуються відповідно до освітньої програми під час різних режимних моментів.

Найскладнішими для дітей дошкільного віку є дидактичні ігри, що передбачають оперування не окремими словами, а цілими поняттями. У таких іграх діти вчать логічно мислити, будувати складні мовленнєві конструкції, аргументувати свою думку, описувати предмети та явища. Наприклад, у грі «Опис предмета» вихователь пропонує дитині охарактеризувати об'єкт за різними ознаками: кольором, формою, призначенням, подібністю до інших предметів тощо.

Ігри роблять заняття більш цікавими та доступними, дозволяючи педагогу знайомити дітей з новими поняттями, закріплювати знання та розширювати їх життєвий досвід. Постійне збагачення уявлень про навколишній світ є важливою умовою розвитку повноцінної гри [1, с. 67].

Таким чином, грамотно організовані заняття стають джерелом нових знань і емоційних переживань, сприяють розвитку мислення та засвоєнню граматичних закономірностей мовлення. Дошкільники опановують абстрактні граматичні форми через практичну діяльність, особливо в умовах творчої гри, яка стимулює діалог і дає педагогу змогу спостерігати за мовленням дітей, коригувати його та демонструвати зразки правильного мовлення. Наслідуючи дорослих, діти поступово засвоюють граматичні категорії – рід, число, відмінок, час – і формують мовні узагальнення, що закріплюються як стійкі навички. Отже, розвиток мовлення в поєднанні з іншими психічними процесами та ігровою діяльністю забезпечує гармонійне становлення особистості дитини.

Список використаних джерел

1. Айзенбарт М. М. Ігрова діяльність у процесі формування соціально- комунікативних здібностей дітей старшого дошкільного віку крізь призму поглядів В. О. Сухомлинського. *Нова педагогічна думка* : науково-методичний журнал / ред. кол. : А. Лавринчук (голов.ред.) та ін. Рівне, 2014. № 2 (78). С. 64-67.

2. Аніщук А. Мовлення як засіб самовираження старшого дошкільника: навчально-методичний посібник [для вихователів, практичних психологів, батьків та студентів дошк. відділ. пед. вишів]. Ніжин : Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя, 2013. 113 с.

3. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дітей дошкільного віку рідної мови : мета і завдання. *Дошкільне виховання*. 2003. № 7. С. 12-14.

4. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.

5. Луценко І. Дитина і дорослий: вчимося спілкуватись : Готуємося до мовленнєвого спілкування з дошкільниками. – 2-е вид., перероблене і доповнене. Київ : Світич, 2013. 208 с.

Чижович Уляна,
*студентка магістратури спец. 012 «Дошкільна освіта»
Науковий керівник – к. пед. н., доц. Лілія Мельничук,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені акад. С. Дем'янука»*